

Religie en echtscheiding: aandacht voor positie vrouwen

Het gaat om mensenrechten

Het verbreken van een relatie is vaak ingewikkeld, emotioneel en pijnlijk. Bij het ontbinden van een religieus huwelijk kunnen extra obstakels optreden. Vooral vrouwen lukt het dan niet om te scheiden. Het probleem komt met name voor binnen orthodoxe religieuze gemeenschappen -joods, islamitisch en christelijk - en vaak onder migranten.

Jamila Mejdoubi

Van huwelijkse gevangenschap is sprake als het één van de echtelijke partners niet lukt om het huwelijk te ontbinden volgens de regels van het geloof of in het land van herkomst. Belangrijk is dat personen de situatie zelf ervaren als een belemmering, vandaar het woord gevangenschap. Het kan hierbij zowel om een burgerlijk huwelijk als een religieus huwelijk gaan. Ook bij zogenaamde 'hinkende huwelijken' is er sprake van huwelijkse

gevangenschap; hierbij is iemand in het ene land gescheiden, maar in het andere land nog getrouwd (bijvoorbeeld als er sprake is van een dubbele nationaliteit). Huwelijkse gevangenschap kan langdurige en uiteenlopende gevolgen hebben, vaak gepaard gaande met stress en onzekerheid. Een procedure van ontbinding kan jaren duren.

Obstakels

Vrouwen komen vaker dan mannen terecht in een situatie van huwelijkse gevangenschap. Dit heeft te maken met de wet- en regelgeving rond religieuze huwelijken en sterke culturele en sociale tradities die vooral vrouwen inperken. Hierdoor kunnen zij op extra obstakels stuiten als ze willen scheiden. In sommige orthodoxe religieuze gemeenschappen heerst een taboe op scheiding of schrikt de slechte status van 'gescheiden vrouw' vrouwen af om een echtscheidingsprocedure te starten. Daarnaast kunnen vrouwen soms

volgens religieus recht zelf geen scheiding aanvragen, maar zijn daarvoor afhankelijk van de medewerking van hun (ex-)partner. Zolang een vrouw officieel getrouwd is, kan het zijn dat zij zich moet houden aan haar plichten als echtgenote en bijvoorbeeld toestemming van haar partner nodig heeft om te reizen; de echtgenoot kan zelfs een uitreisverbod opleggen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Iraans-Nederlandse vrouwen die gescheiden zijn naar Nederlands recht maar (nog) niet naar Iraans recht. De financiële gevolgen van een echtscheiding zijn voor veel vrouwen groot: soms moeten zij volgens religieus recht of volgens de traditie in ruil voor een scheiding de gemaakte kosten op zich nemen of financiële rechten opgeven (bruidsgave, recht op alimentatie, bezittingen). Als een vrouw hertrouwt of een relatie met een ander begint en zij officieel nog niet gescheiden is, loopt zij in bepaalde landen het risico op vervolging wegens bigamie of overspel.

Sinds 1 juli 2013 is huwelijkse gevangenschap strafbaar in Nederland. 'Gedwongen voortzetting van huwelijken' is expliciet strafbaar onder het algemene dwangartikel 284 van het Wetboek van Strafrecht gebracht. Het weigeren van een scheiding geldt als een vorm van dwang. Een man of vrouw die een scheiding weigert, kan op grond van dit wetsartikel worden vervolgd. Huwelijkse gevangenschap is ook een schending van mensenrechten. Volgens het VN-Vrouwenverdrag dienen vrouwen dezelfde rechten als mannen tijdens het huwelijk en ook bij het ontbinden van een huwelijk. Situaties van huwelijkse gevangenschap zijn divers en doorgaans complex, vooral als oorzaken en/of gevolgen in het buitenland liggen. In veel gevallen werkt de (ex-) partner niet mee en treitert en/of chanteert hij zijn (ex-) vrouw; gekrenkte eer en verlies van mannelijke macht

manifesteren binnen verschillende soorten huwelijken, die op verschillende manieren ontbonden moeten worden. Niet altijd is precies duidelijk waar en hoe de ontbinding moet plaatsvinden. Sommige paren besluiten alleen een informeel religieus huwelijk af te sluiten (of zowel een rechtsgeldig civielrechtelijk huwelijk als een informeel religieus huwelijk). Dit kan bijvoorbeeld een kerkelijke inzegening zijn of een islamitisch huwelijk, al dan niet in aanwezigheid van een imam. Een informeel religieus huwelijk is in Nederland niet rechtsgeldig. In sommige landen is een dergelijk huwelijk wel rechtsgeldig, bijvoorbeeld in Egypte en Somalië. Het religieuze huwelijk dient via een religieuze echtscheiding of nietigverklaring te worden ontbonden. Soms kan dit in Nederland bij de eigen religieuze (juridische) autoriteiten, ook al is het huwelijk in het buitenland afgesloten. Dit geldt bijvoorbeeld voor katholieken, leden van de orthodox-

worden via een civiele scheiding; er is geen 'separate', religieuze echtscheiding nodig. Maar volgens bepaalde religies mogen echtgenoten niet scheiden omdat het huwelijk gezien wordt als een heilig verbond dat niet verbroken mag worden. Bij een buitenlands religieus huwelijk gaat het om huwelijken die erkend worden in het land waar de huwelijken zijn afgesloten en dus rechtsgeldig zijn. Zo kun je in het Verenigd Koninkrijk in bepaalde kerken of synagogen trouwen; de dominee of rabbijn treedt dan als het ware op als ambtenaar van de burgerlijke stand. De wijze waarop een religieus huwelijk beëindigd kan worden, verschilt per land en religieuze gemeenschap. Huwelijkse gevangenschap kan de ontwikkeling en participatie van vrouwen in het maatschappelijke leven beperken. Het bestrijden van huwelijkse gevangenschap is daarmee een belangrijke emancipatiekwestie die structurele aandacht verdient. ●

Jamila Mejdoubi is onderzoeker bij Atria.

Robert Chealb, flickr.com, Creative Commons.

Een man of vrouw die een scheiding weigert, kan vervolgd worden

en controle speelt hierbij geregeld een rol. Vrouwelijke slachtoffers van partnergeweld durven niet altijd een religieuze scheiding aan te vragen, omdat zij bang zijn voor escalatie of eerwraak. Daarnaast kan er ruzie over gezag over de kinderen of dreigende kinderonvoering reden zijn niet met een scheiding in te stemmen. Andere obstakels voor zowel vrouwen als mannen zijn bijvoorbeeld een problematische relatie met het land van herkomst (zoals bij vluchtelingen), of beperkte financiële middelen en weinig connecties in het buitenland om de echtscheiding te kunnen regelen. Huwelijkse gevangenschap kan zich

joodse gemeenschap en Syrisch-orthodoxe kerk.

Twee vormen

Huwelijkse gevangenschap in een rechtsgeldig huwelijk kent twee vormen. In de eerste vorm heeft het paar enkel een burgerlijk huwelijk gesloten, maar wordt een scheiding niet erkend door de religie of groep. In de tweede vorm heeft het paar een religieus huwelijk gesloten in het buitenland of een buitenlands consulaat in Nederland. Bij een burgerlijk huwelijk is de scheidingsprocedure in Nederland juridisch gezien niet ingewikkeld. Dit huwelijk zou theoretisch ontbonden kunnen

Huwelijkse gevangenschap in Nederland

Rashida (28) is getrouwd met Hisham volgens zowel civiel als Islamitisch recht. Na een ongelukkig huwelijk besluit zij te scheiden. De civiele scheidingsprocedure verloopt snel. Rashida wil ook volgens Islamitisch recht scheiden, maar Hisham werkt niet mee. Hij wil dat zij nooit meer met een ander kan trouwen. Rashida's verhaal staat niet op zichzelf. Naar schatting zijn er honderden en mogelijk meer dan vijftienhonderd vrouwen in huwelijkse gevangenschap in Nederland, zo becijferde het Verweij-Jonker Instituut in 2014.

Dit artikel is gebaseerd op de factsheet 'Wel gescheiden, niet gescheiden? Huwelijkse gevangenschap in Nederland' van Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis en de Universiteit Maastricht, gebaseerd op literatuurstudie en empirisch onderzoek. De studie is onderdeel van het meerjarig multidisciplinair onderzoeksproject 'Huwelijkse gevangenschap: bruggen bouwen tussen religie en wetgeving' van de Universiteit Maastricht met Atria als samenwerkingspartner.